

I denne tekst sætter Kant mennesket som naturens formål - det højeste mål. Men det er gennem fornuften, at denne erkendelse opstår. Mennesket er i stand til at sætte sig mål. Et af disse er lykke. Men dette begreb er diffust og svært entydigt at bestemme. Meget i naturen gør mennesket ulykkeligt, samtidig med at mennesket også selv bidrager til sin egen ulykke. Kant bruger ordet natur i to betydninger. Natur er det, der omgiver mennesket og som mennesket er en del af. Natur er også noget mennesket besidder - den menneskelige natur - altså en bestemt måde at være på. Kant når frem til, at lykke ikke kan være det højeste mål for mennesket, men at dette i stedet må være kultur.

Immanuel Kant: Om naturens endemål, af Kritik af dømmekraften (1790)

§ 83 Om naturens højeste mål som et teleologisk¹ system

Vi har i det forudgående vist, at vi ifølge fornuftens grundsætninger – ganske vist ikke den bestemmende, men dog den reflekterende dømmekraft – har tilstrækkelig grund til at bedømme mennesket ikke blot som naturformål, ligesom alle organiserede væsener, men tillige som

5 naturens *højeste mål* her på jorden, i forhold til hvilket, alle øvrige naturting udgør et system af formål. Hvis nu dét, der skal befordres som formål gennem sin forbindelse med naturen, skal findes i mennesket selv, så må formålet være af en sådan art, at det kan opfyldes gennem naturen i dens velgørenhed, eller det må dreje sig om dualiteten og egnetheden til alle slags formål, hvortil naturen (udadtil og indadtil) kan anvendes af mennesket. Det første naturmål ville være

10 menneskets *lykke*, det andet dets *kultur*.

Begrebet om lykke er ikke ét, som mennesket eksempelvis abstraherer sig til ud fra sine instinkter og således uddrager af sin egen dyriskhed, men er alene en *idé* om en tilstand, som det vil gøre *adækvat* for tilstanden under blot empiriske betingelser (hvilket er umuligt). Ved hjælp af sin forstand, som er sammenviklet med indbildningskraften og sanserne, udkaster mennesket selv

15 idéen – og dét på aldeles forskellig måde. Det ændrer endda denne så ofte, at naturen, selv om den så også var underkastet menneskets vilkår, alligevel ikke kunne antage nogen bestemt, almen og fast lov, for at stemme overens med dette svingende begreb og således med det mål, som

¹ Teleologi handler om nogets mål eller formål.

enhver vilkårligt sætter sig. Men selv hvis vi enten ville reducere dette formål til det sande naturbehov, som i almindelighed gælder for vor art, eller omvendt ville forøge evnen til at skaffe sig indbildte formål nok så meget, så ville mennesket dog aldrig opnå dét, som det forstår under lykke, og som virkelig er dets eget højeste naturmål (ikke frihedens mål). Thi menneskets natur er ikke af en sådan art, at den nogetsteds ophører og bliver tilfredsstillet i besiddelser og nydelser. På den anden side er det for så vidt fejlagtigt, at naturen skulle have optaget mennesket som sin særlige yndling og med velgørenhed begunstiget det foran alle dyr, som at naturen tværtimod lige så lidt forskåner mennesket som ethvert andet dyr for ødelæggende virkninger, for pest, sult, vandfare, frost, overfald fra andre store og små dyr og lignende. Men endnu mere: at det fornuftsstridige i menneskets *naturanlæg* dertil udsætter det for selvudtænkte plager, og gennem herredømmets tryk, krigenes barbari osv. hensætter endnu andre af dets egen art i en sådan nød, og det selv arbejder på ødelæggelsen af sin egen art, så at selv med den mest velgørende natur uden for os ville naturformålet, hvis det var rettet mod vor arts lykke, ikke kunne opnås i noget system på jorden, fordi naturen i os ikke er modtagelig for den. Mennesket er altså altid kun et led i naturformålenes kæde. Det er ganske vist princip med henblik på mangt et mål, hvortil naturen synes at have bestemt dets anlæg, og idet mennesket selv gør sig dertil, men er dog også middel til bevarelse af formålstjenligheden i de andre leds mekanisme. Som det eneste væsen på jorden, der har forstand, og derfor evne til vilkårligt at sætte sig selv mål, har mennesket ganske vist titel af naturens herre og er, når man betragter naturen som et *teleologisk* system, ifølge sin bestemmelse naturens højeste mål; men altid kun på betingelse af, at mennesket forstår dette og har viljen til at give naturen og sig selv en sådan målrettethed, som uafhængigt af naturen kan være sig selv nok, altså være et endemål, der imidlertid slet ikke må søges i naturen.

For imidlertid at finde ud af, hvori vi ved mennesket i det mindste må forudsætte dette naturens *højeste mål*, må vi udsøge det, som naturen kan yde for at forberede mennesket til det, som det selv må gøre for at være endemål, og adskille det fra alle de formål, hvis mulighed beror på ting, som man alene må forvente fra naturen. Til den sidste art hører lykken på jorden, hvorunder forstås indbegrebet af alle de mulige mål for mennesket, som er givet det gennem naturen i og uden for det selv. Dette er materien for alle menneskets formål på jorden, og som, hvis det gør det til sit hele mål, gør det ude af stand til at sætte et endemål for sin egen eksistens og stemme overens med det. Af alle dets formål i naturen forbliver altså kun den formelle

subjektive betingelse, nemlig dualigheden til overhovedet at sætte sig selv mål og (uafhængigt af naturen i dens formålsbestemmelse) overhovedet at bruge naturen som middel i

50 overensstemmelse med maksimerne² for sine frie mål, hvilket naturen kan udrette med henblik på endemålet, som ligger uden for den, og hvilket altså kan anses som dennes højeste mål.

Frembringelsen af et fornuftsvæsens dualighed til vilkårlige formål overhovedet (følgelig i dets frihed) er *kulturen*. Altså kan alene kulturen være det højeste mål, som man har grund til at tillægge naturen med henblik på menneskeslægten (ikke menneskets lykke på jorden, eller vel blot

55 det at være det fornemste værktøj til at stifte orden og samdrægtighed i den fornuftsløse natur uden for det).

Kant, Immanuel (1790): "Kritik af dømmekraften", i: *Oplysning, historie, fremskridt* (Morten Haugaard Jeppesen, red.) s. 102-105, Slagmark: 1993.

² En maksime er en leveregel.